

1

Materials per a la innovació educativa
Materials Curriculars

Sèrie patrocinada per la

Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament

pla
de Formació
Permanent

Materials per a la innovació educativa

Materials Curriculars

Materials Curriculars

Departament d'Ensenyament
Generalitat de Catalunya

GRAÓ
EDITORIAL

institut de ciències
de l'educació
ice

Universitat de Barcelona

ELABORACIÓ DEL CURRÍCULUM ESCOLAR

**Del disseny curricular a la
programació d'aula**

Lluís M. del Carmen

Director de la col·lecció: Seraffín Antúnez
Comitè editorial: Gregorio Casamayor
Maite Colén
Francisco González

La col·lecció MIE, Materials per a la Innovació Educativa, és una iniciativa conjunta de l'ICE de la Universitat de Barcelona i de l'Editorial GRAÓ de Serveis Pedagògics. La sèrie Materials Curriculars compta amb el patrocini del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

Lluís M. del Carmen

© d'aquesta edició: ICE de la Universitat de Barcelona
Editorial GRAÓ de Serveis Pedagògics
c/ de l'Art, 81. 08026 Barcelona

1ª edició: Febrer 92

ISBN: 84- 87470-20-3

DL: B- 9618-92

Disseny de la col·lecció: BB+J

Producció: Punt i Ratlla, SA, Serveis editorials i de comunicació

Fotocomposició: Winihard Gràfics

Impressió: Imprimeix

ÍNDIX

Presentació	7
Introducció	11
1. CARACTERÍSTIQUES GENERALS DELS PROCESSOS DE REFORMA	13
Complexitat de les reformes educatives	13
Reforma educativa i context social.....	14
Elements que configuren la dimensió curricular d'una reforma educativa	14
Desajust entre els plantejaments i els resultats	15
Factors que condicionen el seu desenvolupament	15
Actitud del professorat	15
2. L'ACTUAL REFORMA EDUCATIVA	17
Característiques	17
3. FINALITAT EDUCATIVA DE L'ESCOLARITAT.	21
Concepcions sobre l'educació escolar	21
Concepte de contingut educatiu	22
4. CURRÍCULUM I PRÀCTICA EDUCATIVA	25
Concepte de currículum	25
Fonts del currículum	26
Plans de reflexió sobre el currículum	27
5. EL MARC CURRICULAR DE LA REFORMA	31
Grau d'obertura del currículum	31
Nivells de concreció del currículum	32
Característiques del primer nivell de concreció (DC)	35
El projecte educatiu de centre (PEC)	38
El projecte curricular de centre (PCC)	39
Les programacions d'activitats	40
Els materials curriculars	41
REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES	45
ANNEX	47
Glossari	49
Nova estructura del sistema educatiu	53
Índex de gràfiques	55

PRESENTACIÓ

El llibre que presentem forma part d'una sèrie anomenada *Materials Curriculars* que s'ha plantejat com a objectiu primordial la publicació de materials que a hores d'ara s'estan elaborant per impulsar i afavorir la reflexió dels grups de professors i professores sobre l'aplicació de la Reforma educativa.

Conscients de la importància que té la participació activa i crítica del conjunt del professorat en aquest procés i també de la necessitat d'una contribució fonamentada i creativa en els processos d'innovació que d'aquesta participació es deriven, hem considerat interessant estimular l'elaboració d'instruments formatius que ajudin a fer aquestes feines.

Aquesta nova sèrie, que hem iniciat dins de la col·lecció *Materials per a la Innovació Educativa*, serà el canal per fer arribar aquests treballs al professorat. Així doncs, la sèrie *Materials Curriculars* tindrà un caire divulgatiu, proporcionarà informació bàsica d'anàlisi i discussió sobre els plantejaments de la Reforma i també pautes d'orientació per resoldre les dificultats que pot comportar la seva aplicació.

Aquesta sèrie s'inicia amb la publicació del llibre que teniu a les vostres mans:

1. Elaboració del currículum escolar. Del Disseny Curricular a la programació d'aula

A continuació es publicaran uns altres materials que aniran explicant els diferents aspectes de la Reforma. Estan en preparació:

2. Els continguts escolars. El seu tractament en el currículum.

El model de currículum de la Reforma presenta els continguts organitzats en àrees curriculars (Llengua, Matemàtiques, Educació Física, etc.) i diferencia continguts de tres tipus: fets, conceptes i principis; procediments i actituds, valors i normes. Aquest llibre va adreçat a tot el professorat que intenta familiaritzar-se amb la proposta curricular i comprendre la naturalesa, tipologia i característiques d'aquests continguts, així com el tractament educatiu que tenen al currículum. Pretén ajudar aquells que es plantegen fer una lectura comprensiva de la proposta curricular de la pròpia Comunitat Autònoma i dominar de manera particular la temàtica dels continguts per tal de poder-los interpretar i utilitzar de manera creativa en la concreció que hom faci del propi projecte de centre i en l'elaboració de la programació.

3. Guia per a l'elaboració del Projecte Curricular del Centre.

8

La funció bàsica del Projecte Curricular de Centre és garantir l'adequada progressió i coherència en l'ensenyament i aprenentatge dels continguts educatius durant tota l'escolaritat per a la qual cosa cal definir uns criteris bàsics i comuns que orientin l'adequació dels objectius i la seqüenciació dels continguts, d'acord amb les característiques específiques dels alumnes. També és important que els criteris d'agrupació i tractament dels continguts, els enfocaments metodològics, els criteris d'organització de l'espai i del temps, de selecció de materials d'ensenyament i d'avaluació tinguin una coherència a nivell de centre que afavoreixi al màxim la continuïtat i progressió dels processos d'aprenentatge dels alumnes.

L'elaboració de projectes curriculars de Centre, com que requereix la presa de posicions en relació amb tota una sèrie d'elements educatius, permet articular un treball sistemàtic de discussió, fonamental per a la consolidació dels departaments, seminaris i equips d'etapa i cicle. Per això l'elaboració de PCC per a les diferents àrees i etapes educatives s'ha de considerar com un tasca bàsica dels equips docents.

Hi ha, a més a més, d'altres llibres en fase d'elaboració, com ara Bases psicopedagògiques i programació de l'ensenyament, etc.

Cada un d'aquests llibres ofereix:

- Informació bàsica sobre el tema tractat.
- Quadres i esquemes que poden ajudar a centrar, sistematitzar i sintetitzar les discussions, i que poden ser útils en l'elaboració de conclusions.
- Bibliografia que recull lectures bàsiques i d'ampliació.
- Definició dels termes tècnics emprats.

A la fi, aquesta sèrie vol ser una ajuda a la tasca docent del professorat per a l'aplicació de la Reforma. Recomanem un ús flexible dels materials que integren cada llibre, fent-ne una selecció i una adequació a les necessitats, interessos i possibilitats de cada situació.

ICE de la Universitat de Barcelona

INTRODUCCIÓ

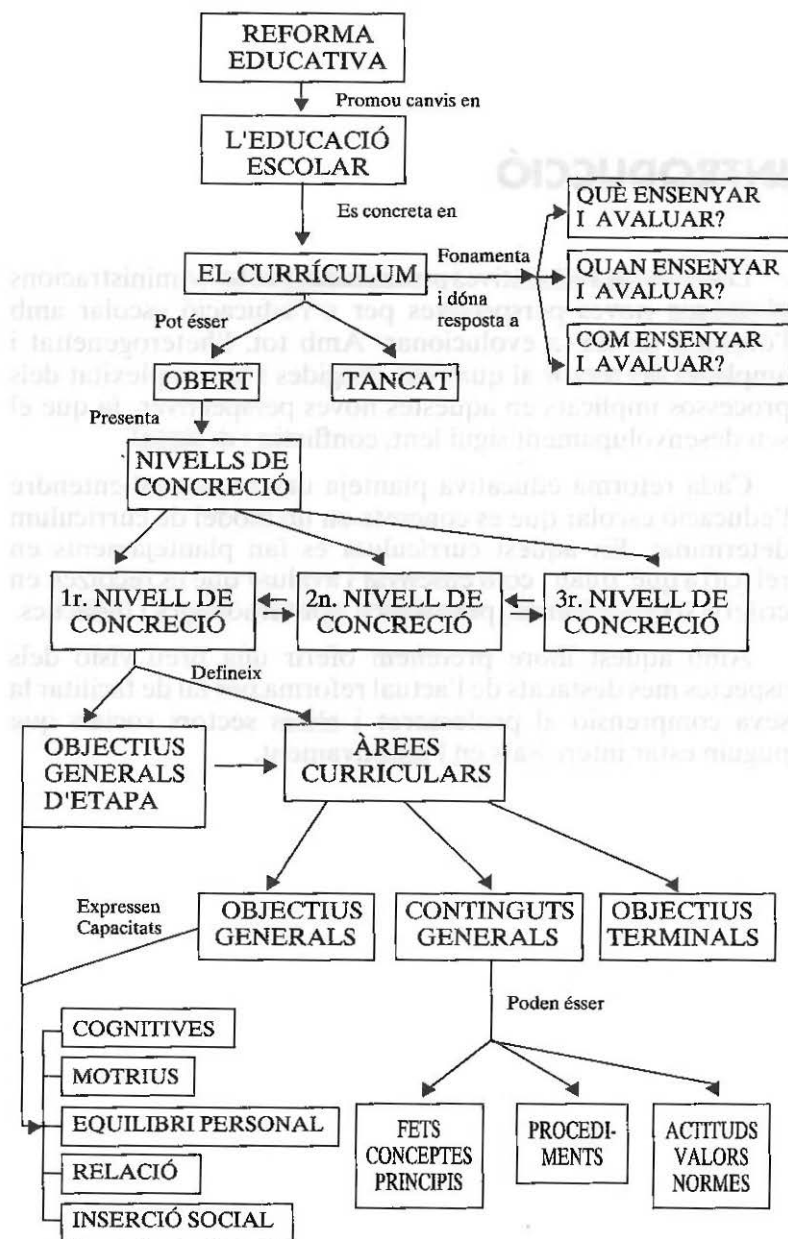
Les reformes educatives potenciades per les administracions plantegen noves perspectives per a l'educació escolar amb l'objectiu de fer-la evolucionar. Amb tot, l'heterogeneïtat i amplitud del sector al qual van dirigides i la complexitat dels processos implicats en aquestes noves perspectives, fa que el seu desenvolupament sigui lent, conflictiu i desigual.

Cada reforma educativa planteja una manera d'entendre l'educació escolar que es concreta en un model de currículum determinat. En aquest currículum es fan plantejaments en relació a què, quan i com ensenyar i avaluar que es recolzen en criteris socio-culturals, psicològics, epistemològics i didàctics.

11

Amb aquest llibre pretenem oferir una breu visió dels aspectes més destacats de l'actual reforma per tal de facilitar la seva comprensió al professorat i altres sectors socials que puguin estar interessats en l'ensenyament.

PRINCIPALS ELEMENTS DE LA CONCEPCIÓ CURRICULAR DE LA REFORMA

1. CARACTERÍSTIQUES GENERALS DELS PROCESSOS DE REFORMA

Quan les administracions educatives plantegen processos de reforma és normal sentir, entre el professorat, opinions com aquestes:

«Les reformes no serveixen de res. Papers amb bons propòsits, però a la pràctica res».

«Aquesta reforma és igual que les altres, però amb paraules diferents».

«Les reformes són cosa de l'administració. Quan la implantin ja hi haurà llibres nous i els aplicarem».

Aquestes opinions, bastant generalitzades entre el professorat, signifiquen que les propostes de canvi educatiu es redueixen a uns estereotips, sense fer una anàlisi més rigorosa i ignorant les possibles implicacions que es poden derivar d'aquesta anàlisi.

13

Complexitat de les reformes educatives

Per superar aquest tipus de valoracions és important comprendre que qualsevol procés de reforma educativa es caracteritza per una gran complexitat. La causa, per una part, és que afecta a sectors socials i ideològics de característiques i interessos molt diversos i normalment contraposats. Per l'altra part, els projectes de reforma els ha de desenvolupar un sector professional molt ampli, molt diversificat en diferents estaments i molt heterogeni en la seva formació, en la seva experiència educativa i en la seva ideologia.

Per tant, si tenim en compte aquesta complexitat, l'administració educativa no pot projectar una reforma i aplicar-la de manera lineal i ràpida. En aquestes reformes educatives no és possible aplicar el model utilitzat en qualsevol sector productiu, perquè la complexitat de les decisions que cal prendre,

l'amplitud dels sectors involucrats (pràcticament tota la societat) i l'absència de mecanismes efectius de control del procés, les fan molt més difícils, lentes i diversificades en els resultats.

Reforma educativa i context social

Per altra part, és necessari considerar que cada reforma es produeix en un context social i en un moment històric determinat, que condiona els seus plantejaments i el possible desenvolupament. Cada reforma que s'ha fet a Espanya en les darreres dècades ha representat canvis importants a l'escola i en la manera d'entendre l'educació. A partir de la reforma del 70, es va començar a valorar l'educació bàsica obligatòria com un període educatiu amb objectius propis; es va plantejar la importància de l'activitat de l'alumne en el procés d'ensenyament (tot i que es va concretar en un model tan rígid com el de les fitxes), es van introduir nous plantejaments avaluatius, etc. La incompleta reforma del 80 va aportar el concepte de cicle educatiu, va ajustar els programes a les necessitats educatives dels alumnes, va fer una definició més precisa i tancada dels objectius i un plantejament específic per a l'educació preescolar, etc.

14

Elements que configuren la dimensió curricular d'una reforma educativa

És freqüent identificar les reformes amb els documents publicats per l'administració on es presenten els projectes de canvi. Aquests documents només són el punt teòric de referència. A més dels documents, cal tenir en compte:

- La manera com es realitza la difusió de les noves propostes.
- Les vies de motivació i implicació del professorat en el procés d'implantació.
- Els plans de formació necessaris.
- La política de materials curriculars.
- L'adequació dels centres a les noves orientacions.
- La dotació dels recursos necessaris.
- La manera com s'avaluaran els resultats de la reforma.

Desajust entre els plantejaments i els resultats

La quantitat i la importància dels factors que cal contemplar i coordinar, i els recursos que cal mobilitzar, provoca el desajust entre el que es planteja en els documents i el que passa a la pràctica. Aquest desajust no invalida els progressos que s'han aconseguit ni els plantejaments fets. És possible que una de les funcions de les reformes educatives sigui posar en tensió tots els mecanismes i forces socials de manera simultània, entorn d'un projecte utòpic, per aconseguir alguns progressos més de pressa que en els períodes interreformes.

Factors que condicionen el seu desenvolupament

Els canvis i les possibles millores que una reforma educativa pot aconseguir, dependran fonamentalment de:

- La pertinència i l'acceptació social del projecte que es planteja.
- La voluntat política de l'administració per portar-la a terme i els recursos que mobilitzi, considerant la quantitat i la qualitat.
- La manera com els diferents sectors socials, concretament el professorat, s'identifiquin i s'impliquin en el seu desenvolupament.

15

Actitud del professorat

En qualsevol projecte de reforma sempre hi ha sectors del professorat que s'hi anticipen i, fins i tot, poden servir de punt de referència en relació amb alguns dels canvis plantejats. Hi ha un altre sector que s'hi oposa de manera radical, amb tot tipus d'arguments; i un ampli sector escèptic que està a l'expectativa dels aconteixements.

És important que el professorat sàpiga valorar de manera adequada els canvis i les perspectives que afecten el seu camp professional. Això és especialment important en una situació com l'actual perquè aquestes qüestions són objecte de debat públic. És necessari tenir compte que els progressos de qualsevol reforma estan molt condicionats per l'actitud del professorat i els mecanismes d'influència que mobilitza.

2. L'ACTUAL REFORMA EDUCATIVA

Característiques

L'actual reforma educativa es caracteritza per:

a) Plantejar un canvi estructural important en l'ensenyament: la prolongació de l'escolaritat obligatòria fins als 16 anys i la definició de noves etapes i cicles educatius (vegeu a l'Annex la gràfica de la nova estructura del sistema educatiu.)

La reforma de 1970 també va implicar un canvi estructural, mentre que la iniciada i incompleta del 80 només es plantejava una revisió de programes.

b) Estar precedida d'un període d'experimentació ampli, en el qual hi han participat molts equips de centres. El procés d'experimentació, realitzat durant més de cinc anys, ha adoptat models diferents segons les comunitats, tant en relació amb el nombre de centres implicats com amb el plantejament de l'experimentació. Però, al marge de les possibles diferències, podem afirmar que és el període experimental més llarg de les reformes educatives realitzades a Catalunya i la resta de comunitats, i també el més ampli, ja que hi han treballat centenars d'equips de centre que han desenvolupat feines importants d'innovació durant aquests anys.

c) Per haver popularitzat nombrosos termes i idees relatives al currículum. Molts professors es pregunten per què, si fins ara havien fet la seva feina sense la *terminologia curricular*, han de complicar-se amb nous conceptes. Al llarg d'aquest llibre intentarem demostrar el sentit i la utilitat d'aquests termes per a la pràctica educativa; però cal aclarir que no són termes nous o inventats pels artífexs de l'actual reforma. Són termes que pertanyen a una llarga tradició científica d'investigació sobre l'ensenyament i el currículum escolar existent en nombrosos països des de fa dècades.

Per elaborar els dissenys curriculars realitzats a Catalunya i altres comunitats s'ha adoptat un model explícit. Aquest model (*Marc curricular per a l'ensenyament obligatori*, Coll 1986) té la funció de servir de punt de referència als diferents equips, amb l'objectiu de proporcionar uns plantejaments coherents i fer un tractament el més homogeni possible de les diferents etapes i àrees que l'integren.

d) Una altra característica important de l'actual reforma és que l'elaboració i difusió de cada document (Disseny Curricular), ha estat seguida d'un període d'un any de debats a diferents nivells i de considerar les opinions, amb la intenció de tenir-les en compte a l'hora de fer la redacció definitiva dels documents. Tot i que el nivell i l'amplitud dels debats ha estat molt heterogeni, és obvi que la reforma actual ha estat la més coneguda i debatuda abans d'implantar-la.

e) Per primera vegada en un procés de reforma es reconeix de manera explícita i contundent la gran influència del professorat en el desenvolupament d'aquest procés. Això implica més reconeixement professional del professorat i reclama la necessitat que aquest doni una resposta responsable. També planteja la necessitat d'una formació permanent extensiva i de qualitat.

f) Aquesta reforma s'implantarà de manera progressiva (vegeu calendari) per tal de facilitar l'adaptació a les noves necessitats i la implantació de les mesures i recursos necessaris.

Tot això ens permet apreciar que ens trobem davant d'un projecte de reforma profund i global que pot contribuir de manera notable a la millora de l'ensenyament si es prenen les mesures necessàries i el professorat participa activament en aquest projecte.

CALENDARI D'APLICACIÓ GENERAL DE LA NOVA ORDENACIÓ DEL SISTEMA EDUCATIU A CATALUNYA

							EDUCACIÓ BÀSICA OBLIGATÒRIA													
	EDUCACIÓ INFANTIL						EDUCACIÓ PRIMÀRIA						ED. SECUND. OBLIGATÒRIA				FORMACIÓ PROFES- SIONAL DE GRAU MITJÀ	BATXI- LLERAT		FORMACIÓ PROFES- SIONAL DE GRAU SUPE- RIOR
	1r CICLE			2n CICLE			1r CICLE		2n CICLE		3r CICLE		1r CICLE		2n CICLE			1r	2n	
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15		16	17	
1991-92																				
1992-93				●	●	●	●	●												
1993-94	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●				●					
1994-95	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●		●	●				
1995-96	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●		
1996-97	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●		
1997-98	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
1998-99	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	
1999-00	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	

3. FINALITAT EDUCATIVA DE L'ESCOLARITAT

Qualsevol reforma respon a una manera determinada d'entendre les funcions de l'educació escolar.

Concepcions sobre l'educació escolar

Sembla que hi ha un acord general sobre el fet que la finalitat de l'educació escolar obligatòria és promoure i facilitar el desenvolupament integral dels alumnes. Però, a l'hora de concretar què s'enten per desenvolupament integral i com es pot promoure, hi ha diferències importants.

En el marc curricular adoptat en la reforma s'entén el desenvolupament integral com la potenciació, equilibrada i interrelacionada, de cinc grans tipus de capacitats: cognitives o intel·lectuals, motrius, d'equilibri personal (afectives), de relació interpersonal i d'inserció i actuació social (Coll, 1986).

En relació a la manera d'entendre el desenvolupament d'aquestes capacitats, hi ha, per tradició, dues maneres enfrontades: una que concep el desenvolupament com un procés que sorgeix d'unes potencialitats internes de l'individu; l'altra que considera que és un procés induït pel mitjà en el qual l'individu creix. Per a la primera, l'educació més adient és la que permet l'actuació lliure de l'alumne, la que li proporciona ambients rics i estimulants que permeten el desenvolupament creatiu del seu potencial. El paper del professor és el d'animador i orientador. Per a la segona, l'educació ha de garantir primer la transmissió dels coneixements culturals elaborats. L'alumne té un paper bàsicament receptiu i el professor és el responsable de garantir aquesta transmissió.

Els plantejaments psicopedagògics que fonamenten la reforma intenten superar aquesta dicotomia i plantegen que les capacitats generals no es poden desenvolupar sense l'aprenentatge significatiu de coneixements específics i vice-

versa, i que la possibilitat de fer aprenentatges específics depèn del grau de desenvolupament personal aconseguït. Per tant, l'educació escolar ha de proporcionar un ambient estimulant i ric, en el que puguin expressar-se les diferents capacitats dels alumnes, garantint alhora l'aprenentatge dels coneixements culturals que es consideren adequats i bàsics.

L'educació s'entén, per tant, com un conjunt de pràctiques socials, per mitjà de les quals la societat ajuda els seus membres a assimilar l'experiència col·lectiva, organitzada culturalment i que permet la producció de nous canvis (Coll, 1986). L'educació escolar només és un dels molts instruments educatius que té la societat. L'educació obligatòria es justifica en base a la idea que hi ha determinats aspectes del desenvolupament personal, considerats bàsics per la societat, que no es produiran de manera general i satisfactòria si no es proporciona una ajuda específica a través de l'activitat educativa.

D'aquesta manera es vol unir dos conceptes que sovint es consideren separats: el d'educar i ensenyar, que ja no seran contraposats sinó complementaris.

Concepte de contingut educatiu

Com a conseqüència de les consideracions anteriors, el concepte de *contingut educatiu* té un sentit més ampli que el que normalment se li adjudica. Quan es fa referència als continguts que cal ensenyar, es pensa normalment en coneixements de tipus conceptual o normatiu: el concepte de reproducció, el nom dels rius de Catalunya o les normes ortogràfiques. No és freqüent, però, considerar contingut les tècniques intel·lectuals, els procediments de laboratori o el disseny de croquis. Encara és menys freqüent considerar contingut educatiu la capacitat crítica o l'ordre. A partir de la definició establerta d'educació escolar que planteja promoure el desenvolupament de capacitats generals a través de coneixements específics, podem considerar *contingut educatiu* qualsevol objecte d'estudi que pugui ser ensenyat/après a l'escola. Per tant, al costat dels continguts de tipus conceptual (*fets, conceptes i principis*), hem de considerar coneixements de tipus procedimental (*procediments*) i actitudinal (*valors, procediments, actituds i normes*).

Plantejar la necessitat d'explicitar els diferents tipus de continguts educatius no significa que abans no s'ensenyessin. La institució escolar sempre ha ensenyat continguts conceptuals i procediments, valors, actituds i normes. Atendre les explicacions del professor, saber prendre apunts, memoritzar, etc., són exemples de procediments que tots hem après a l'escola. Obeir les normes del centre, no intervenir quan el professor explica i no dubtar d'allò que diu el professor, són també exemples d'actituds i valors apresos en l'àmbit escolar. El que passa és que, normalment, aquests continguts no es declaren de manera explícita (currículum ocult), però s'ensenyen de manera eficaç. El que es vol aconseguir ara és que els projectes educatius quedin explicitats al màxim, de manera que puguin ser comunicables, analitzables i avaluables, perquè tot això pot fer que guanyin coherència.

Des d'aquesta perspectiva la selecció dels continguts educatius que han d'integrar el currículum escolar i els objectius que s'hi plantegen són molt importants, perquè en dependrà el tipus de capacitats que desenvolupin en els alumnes.

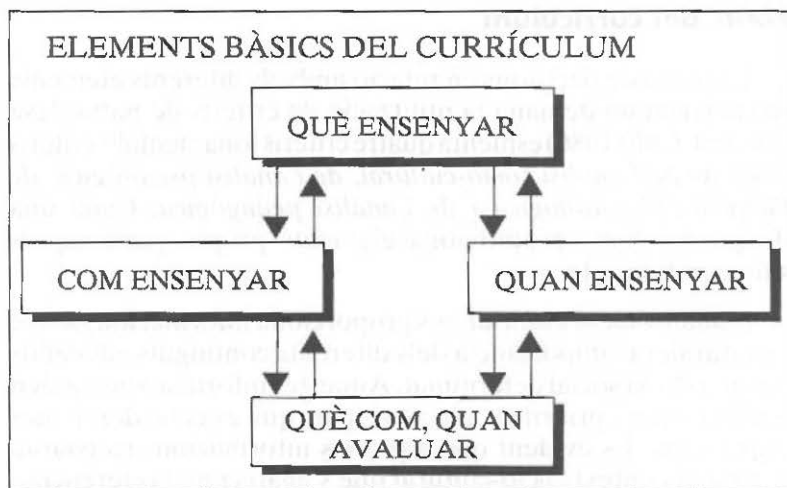
4. CURRÍCULUM I PRÀCTICA EDUCATIVA

L'actual reforma educativa ha contribuït de manera considerable a divulgar els temes relacionats amb el currículum. Cal saber però, quin interès pot tenir el professorat en el camp del currículum i si realment pot aportar alguna cosa per millorar la pràctica educativa.

Concepte de currículum

S'han fet moltes definicions de currículum, però potser una de senzilla i clara és la realitzada per Coll (1986): *El currículum proporciona informacions concretes de què, com i quan ensenyar i avaluar*. Els estudis sobre el currículum aporten fonaments i criteris per a la seva elaboració, desenvolupament i anàlisi.

25

Fins fa poc temps, l'estudi i aplicació dels temes relacionats amb el currículum era domini exclusiu d'especialistes, ja que els

curricula educatius eren elaborats exclusivament per l'administració educativa. A mesura que es plantegi un currículum més obert, en l'elaboració i desenvolupament del qual el professorat té moltes coses a dir, es fa necessari que aquest professorat pugui utilitzar criteris teòrics i fonamentats que l'ajudin i orientin a l'hora de prendre decisions.

Els temes relacionats amb el currículum interessen al professorat des d'una doble perspectiva:

- perquè fa referència als problemes centrals de la pràctica educativa.

- perquè ajuden a la construcció de criteris teòrics d'actuació professional que permeten millorar la pràctica educativa i potencien l'enriquiment i fonamentació de l'actuació docent.

Tal com diu Stenhouse (1987), el currículum és el mitjà a través del qual el professor pot aprendre el seu art i la naturalesa dels coneixements que ensenya. Això fa que el desenvolupament del currículum permeti posar les idees a la pràctica i, per tant, basar-se en el seu propi judici més que en el judici dels altres.

Fonts del currículum

La presa de decisions en relació amb els diferents elements del currículum demana la utilització de criteris de naturalesa diferent. Coll (1986) esmenta quatre criteris fonamentals: criteris derivats de *l'anàlisi socio-cultural*, de *l'anàlisi psicològica*, de *l'anàlisi epistemològica* i de *l'anàlisi pedagògica*. Cada una d'aquestes fonts proporciona elements propis, però cap és suficient tota sola.

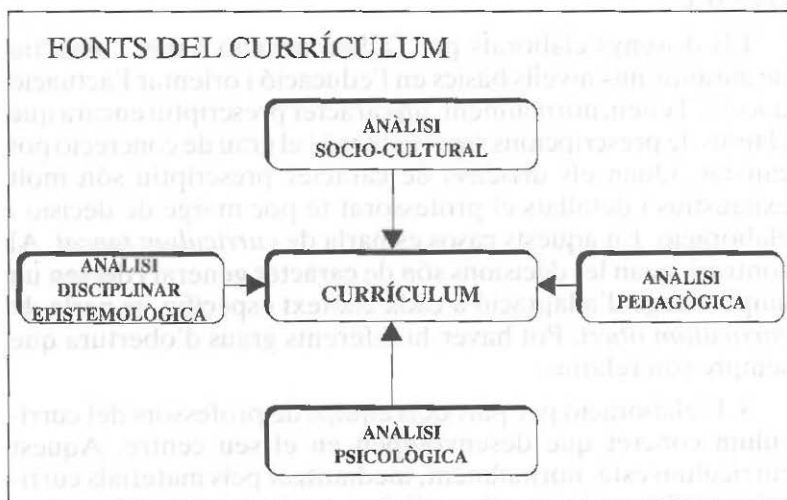
L'anàlisi socio-cultural ens proporciona informacions sobre la naturalesa i importància dels diferents continguts educatius en un context social determinat. Aquestes informacions ajuden a seleccionar i prioritzar els continguts que es consideren més importants. És evident que aquestes informacions canviaran segons el context socio-cultural que s'agafi com a referència.

L'anàlisi psicològica ens proporciona informació sobre les característiques dels subjectes educatius i sobre els processos d'aprenentatge que han de fer. Aquestes informacions tenen

un caràcter orientatiu i no sempre són coincidents, perquè en les disciplines psicològiques no hi ha un consens general.

L'*anàlisi epistemològica* ens dóna informació sobre la naturalesa del coneixement de cada disciplina i ens permet comprendre la seva lògica. És, per tant, una font fonamental per poder seleccionar els aspectes més característics de cada disciplina científica que permetin entendre-la. No s'ha d'identificar la font epistemològica amb la disciplinar. El coneixement d'una disciplina ens permet tenir una visió sistematitzada dels seus conceptes, teories i procediments en un moment històric determinat. L'epistemologia d'una disciplina ens ajuda a entendre la seva naturalesa, la seva evolució i la seva lògica interna.

Per últim, i no per això menys important, l'*anàlisi pedagògica* ens dóna informacions sobre els processos educatius en el context escolar a partir de la pràctica elaborada i acumulada.

Plans de reflexió sobre el currículum

Dins del camp del currículum podem distingir diferents plans de reflexió i elaboració:

1. El pla més teòric que dóna les diferents teories i concepcions del currículum. El Marc curricular per a l'ensenyament obli-

gatori, elaborat per encàrrec del Departament d'Ensenyament seria una reflexió d'aquest tipus, orientat a establir models per elaborar propostes curriculars concretes. El seu objectiu bàsic és proporcionar un marc de referència fonamentat i un llenguatge compartit que permeti que els equips que han d'elaborar les propostes de reforma s'orientin per un model comú. L'adopció d'un model curricular explícit facilita, tot i que no garanteix, la coherència de les propostes elaborades per a les diferents etapes i àrees. També és necessari assenyalar que un mateix model curricular pot interpretar-se de maneres diferents i inspirar propostes d'orientació molt diverses.

2. L'elaboració, per part de les administracions educatives, de propostes o dissenys curriculars per a una comunitat educativa concreta. Aquesta feina la fan equips de professionals que reben l'encàrrec de l'administració corresponent. Aquests equips poden treballar a partir d'un model curricular explícit, com en el cas dels DC elaborats per la Generalitat de Catalunya i el MEC.

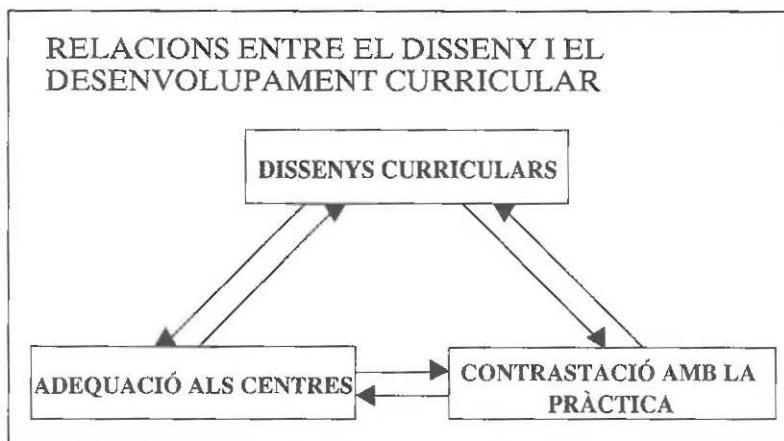
28

Els dissenys elaborats per l'administració tenen l'objectiu de garantir uns nivells bàsics en l'educació i orientar l'actuació docent. Tenen, normalment, un caràcter prescriptiu encara que el tipus de prescripcions que realitzen i el grau de concreció pot canviar. Quan els dissenys de caràcter prescriptiu són molt exhaustius i detallats el professorat té poc marge de decisió i elaboració. En aquests casos es parla de *currículum tancat*. Al contrari, quan les decisions són de caràcter general i deixen un ampli marge d'adaptació a cada context específic, es parla de *currículum obert*. Pot haver-hi diferents graus d'obertura que sempre són relatius.

3. L'elaboració per part dels equips de professors del currículum concret que desenvolupen en el seu centre. Aquest currículum està, normalment, mediatitzat pels materials curriculars utilitzats i no està explícit, però, tot i així, no es pot ignorar que aquesta utilització del currículum fa que tingui, en cada cas particular, característiques pròpies. També és cert que moltes vegades els equips de professors d'un centre han fet veritables elaboracions curriculars adequades a la seva situació específica.

4. L'anàlisi i valoració del desenvolupament del currículum a la pràctica. Aquest últim nivell és el que dona sentit als

anterior. Tot i que els estudis sobre el que realment passa a les aules són pocs, la finalitat de la reflexió sobre el currículum ha de ser contribuir a millorar els processos d'ensenyament/aprenentatge concrets. La contribució d'aquesta anàlisi no és només verificar l'adequació de les elaboracions prèvies realitzades, sinó que també vol aportar elements nous que permetin aproximar cada vegada més els dissenys curriculars a les necessitats educatives.

29

Aquests quatre plans de reflexió i anàlisi han d'estar estretament interrelacionats, ja que la millora qualitativa de l'ensenyament requereix:

- una fonamentació teòrica adequada que doni coherència a les decisions curriculars adoptades.
- uns dissenys curriculars comprensibles que orientin el professorat i siguin adequats a la realitat.
- una elaboració per part dels equips de centre que permeti adaptar i enriquir els dissenys curriculars prescriptius.
- una contrastació entre els aspectes anteriors i el desenvolupament del currículum a les aules.

Establir una interrelació i contrast adequats permetrà avançar cap a actuacions cada vegada més ajustades, fonamentades i coherents. Cal que el professorat tingui una formació més àmplia en aquestes qüestions per poder comprendre els models

adoptats i analitzar i valorar de manera crítica els dissenys curriculars proposats. Això és fonamental per garantir una elaboració específica del currículum de centre i un desenvolupament participatiu i creatiu d'aquest currículum per part dels equips docents.

Aquests quatre plans de treball i anàlisi han d'estar estretament interrelacionats, ja que la millora qualitativa de l'ensenyament requereix:

- una documentació teòrica adequada que doni coherència a les decisions curriculars adoptades;
- uns dissenys curriculars comprensibles que orientin el professorat i siguin adequats a la realitat;
- una intervenció per part dels equips de centre que permeti adaptar i construir els dissenys curriculars proposats;
- una contrastació entre els aspectes teòrics i el desenvolupament del currículum a les aules.

Establir una interrelació constant adequats permetrà assolir, a través de cada etapa més ajustada, fonamentada i creativa, l'objectiu que el professorat tingui una formació més completa que li permeti comprendre els models

5. EL MARC CURRICULAR DE LA REFORMA

L'elaboració d'un model curricular concret implica fer una definició d'una sèrie de qüestions importants a l'ensenyament (Coll, 1988) sobre:

- la manera d'entendre l'educació en general i l'educació escolar en particular.
- la manera d'entendre el currículum i les seves funcions.
- la manera d'entendre els processos d'ensenyament/aprenentatge.

Grau d'obertura del currículum

El model curricular adoptat pel Departament d'Ensenyament i algunes comunitats autònomes per elaborar el Disseny Curricular és un model obert, però que constata la necessitat que tingui una funció orientadora i ajudi a garantir l'adquisició d'uns continguts educatius bàsics, considerats socialment rellevants, per a tota la població escolar. És diferent, en aquest sentit, tant dels currículums totalment oberts, propis de l'ensenyament primari d'alguns països europeus, com dels molt tancats, que defineixen en detall els objectius i continguts educatius i les seves seqüències en els diferents nivells de l'ensenyament.

L'existència de prescripcions relatives al currículum per part de l'Administració ha estat molt criticada per alguns autors (Gimeno, 1988). Sembla adient, tal com diu Coll (1989), analitzar si hi ha raons de pes que justifiquin l'establiment d'aquestes prescripcions i precisar el caràcter que han de tenir perquè puguin tenir lloc amb èxit les funcions que justifiquen la seva existència. Les raons de l'autor per justificar-les són:

- que l'educació escolar compleix una funció fonamental d'integració social.

- que l'escolarització respon a la necessitat que tenen els grups socials d'ajudar els seus nous membres a assimilar l'experiència col·lectiva històricament acumulada i culturalment organitzada.

- que l'educació permet articular en un tot integrat el projecte cultural d'un grup social amb el desenvolupament individual dels seus membres.

Tot això vol dir que la comunitat té dret a establir els principis bàsics del currículum escolar i els objectius que ha de tenir l'escolarització. Però, per garantir un grau d'obertura i flexibilitat adequats, és necessari que les prescripcions que s'estableixin permetin un desenvolupament curricular basat en els centres docents, per evitar així allargar la intervenció de l'administració educativa. Per tant, la formulació de les intencions educatives que es realitzi ha de ser general, limitar-se a establir les línies directrius dels objectius i continguts educatius i deixar la seva adaptació i precisió en mans dels equips docents.

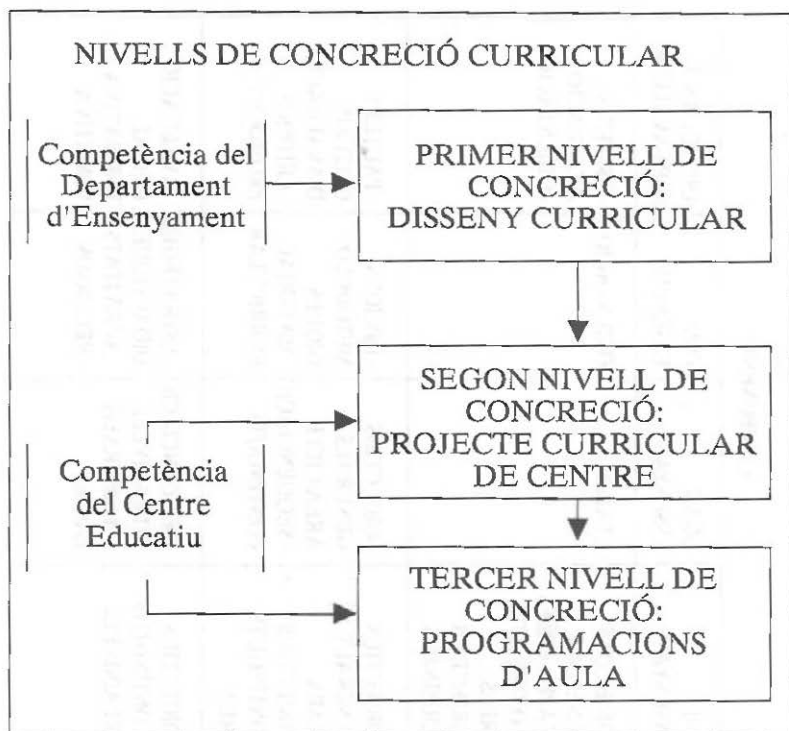
32

Nivells de concreció del currículum

S'estableix un repartiment de competències en el que es diferencien tres nivells de concreció: Disseny curricular, Projecte curricular de centre i Programacions d'aula.

Un **primer nivell de concreció**, competència de l'administració educativa, que rep el nom de Disseny curricular. Defineix els objectius generals de cada etapa, les àrees i els objectius i continguts generals de cada una de les àrees curriculars que configuren aquestes etapes.

Un **segon nivell de concreció**, competència dels equips educatius de centre, que implica la contextualització dels objectius i continguts plantejats en el DC, la seqüenciació i organització en els diferents cicles de cada etapa i la definició global de les opcions metodològiques i els criteris d'avaluació. Aquest conjunt de decisions es coneix com *Projecte curricular de centre*.

Un **tercer nivell de concreció**, competència de cada professor, que consisteix en la planificació d'activitats que concreten els objectius i continguts específics, junt amb les activitats d'ensenyament i avaluació, per a cada grup classe d'un nivell educatiu concret i que conformi les *Programacions d'aula*. Aquesta programació es pot elaborar conjuntament amb altres companys de nivell o cicle.

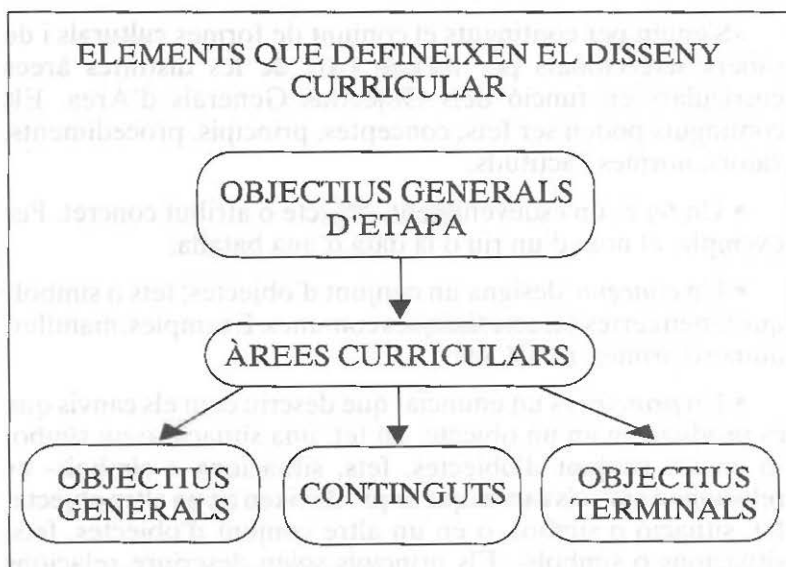
NIVELLS DE CONCRECIÓ	DOCUMENT	AGENTS RESPONSABLES	COMPONENTS			
			QUÈ ENSENYAR	QUAN ENSENYAR	COM ENSENYAR	QUÈ, QUAN I COM AVALUAR
1er. NIVELL	DC	DEPARTAMENT ENSENYAMENT	- OBJECTIUS GENERALS ETAPES/ÀREES - CONTINGUTS ÀREES - OBJECTIUS TERMINALS	ETAPES	ORIENTACIÓ	- CRITERIS AVALUACIÓ - ORIENTACIÓ
2on. NIVELL	PCC	CLAUSTRE	- OBJECTIUS GENERALS ETAPA - OBJECTIUS I CONTINGUTS ÀREA	- OBJECTIUS GENERALS ÀREA/CICLE - SEQÜENCIACIÓ CONTINGUTS	- OPCIONS METODOLÒGiques - MATERIAL CURRICULAR	- PAUTES I CRITERIS D'AVUACIÓ - CRITERIS PROMOCIÓ
3er. NIVELL	PA	PROFESSOR/A DE NIVELL O CICLE	- OBJECTIUS - CONTINGUTS ÀREA/NIVELL	- SEQÜENCIACIÓ INTRANIVELL - TEMPORALITZACIÓ	- ESTRATEGIES DIDÀCTIQUES - ACTIVITATS - RECURSOS	- AVALUACIÓ INICIAL FORMATIVA SUMATIVA

Característiques del primer nivell de concreció (DC)

El primer nivell de concreció vol respondre, de manera general, la pregunta què ensenyar? La resposta s'expressa a través dels objectius generals de cada una de les etapes, i de les àrees que les integren.

Els elements bàsics explicitats en el Disseny Curricular són:

- els objectius generals d'etapa.
- les àrees curriculars.
- els objectius generals, els continguts generals i els objectius terminals

Els objectius generals d'etapa estableixen les capacitats bàsiques que els alumnes haurien d'haver desenvolupat al final de cada etapa. Aquestes haurien de fer referència a: capacitats cognitives, motrius, d'equilibri personal, de relació interpersonal i d'inserció i actuació social, amb l'objectiu de garantir un desenvolupament global i equilibrat que ajudi les noves generacions a integrar-se de manera participativa, crítica i constructiva en la societat.

Aquests objectius generals són els que han d'orientar totes les actuacions educatives globals i específiques. També han de ser el punt de referència bàsic per valorar els progressos i per assegurar que el procés educatiu és adequat.

Per tal de poder vehicular el desenvolupament d'aquests objectius s'estableixen determinades *àrees curriculars* que representen seleccions de continguts culturals d'especial valor educatiu. Els objectius generals de cada una d'aquestes àrees deriven de l'aplicació dels objectius generals d'etapa als camps de coneixement que les configuren.

Cada àrea, a més de definir-se pels seus objectius generals, concreta els continguts que es consideren més adequats per tal de potenciar aquests objectius.

«S'entén per continguts el conjunt de formes culturals i de sabers seleccionats per formar part de les distintes àrees curriculars en funció dels Objectius Generals d'Àrea. Els continguts poden ser fets, conceptes, principis, procediments, valors, normes i actituds.

36

- Un *fet* és un esdeveniment, objecte o atribut concret. Per exemple, el nom d'un riu o la data d'una batalla.

- Un *concepte* designa un conjunt d'objectes, fets o símbols que tenen certes característiques comunes. Exemples: mamífer, número primer, núvol, etc.

- Un *principi* és un enunciat que descriu com els canvis que es produeixen en un objecte, un fet, una situació o un símbol -o en un conjunt d'objectes, fets, situacions o símbols- es relacionen amb els canvis que es produeixen en un altre objecte, fet, situació o símbol -o en un altre conjunt d'objectes, fets, situacions o símbols-. Els principis solen descriure relacions causa-efecte, però poden descriure també altres relacions de covariació. Sovint s'utilitzen els termes «regla» o «lleï» com a sinònims de principi. En la mesura que els principis descriuen relacions entre conceptes constitueixen veritables sistemes conceptuals. Exemples: la llei de la gravetat, el cicle natural de l'aigua, el funcionament del sistema respiratori, la llei de la oferta i la demanda, el teorema de Pitàgores, etc.

- Un *procediment* és un conjunt d'accions ordenades i finalitzades, és a dir, orientades cap a la consecució d'una meta.

Perquè un conjunt d'accions constitueixi un procediment cal que s'orienti cap a una meta i que les accions o passos se succeeixin amb un cert ordre. La complexitat dels procediments *varia en funció del nombre d'accions o passos implicats en la seva realització*, del grau de llibertat en l'ordre de successió de les accions o passos i de la naturalesa de la meta cap a la consecució de la qual s'orientin. Sovint s'utilitzen els termes «destresa», «mètode» o fins i tot «estratègia», com a sinònims de procediment. Exemples: restar portant-ne, construir un plànol, fer un resum, confeccionar un pla d'observació, etc.

- Un *valor* és un principi normatiu que presideix i regula el comportament de les persones en qualsevol moment i situació. Exemples: el respecte a la vida, el respecte a la naturalesa, la solidaritat, etc.

Els valors es concreten en *normes*, que són regles de conducta que han de respectar les persones en determinades situacions: compartir, ajudar, ordenar, respectar, etc.

- Una *actitud* és una tendència a comportar-se d'una manera consistent i persistent davant determinades situacions, objectes, fets o persones. Les actituds tradueixen, a nivell comportamental, el major o menor respecte a uns determinats valors i normes. Exemples: compartir el material, respectar el torn de paraula, ordenar el material, ajudar un company, etc.

D'acord amb aquestes definicions, podem classificar els continguts de l'ensenyament obligatori en tres grans categories: fets, conceptes i principis (els principis descriuen relacions entre conceptes i aquests es refereixen sempre, en darrer terme, a fets); procediments, i valors, normes i actituds (aquests tres tipus de contingut formen un «continuum», ja que les actituds són el corrent comportamental dels valors i normes)*.»

Aquesta anàlisi dels diferents tipus de contingut vol garantir que tots es tenen en compte, però a l'hora d'ensenyar-los a l'aula han de tractar-se de manera conjunta i interrelacionada, amb la qual cosa s'afavoreix la realització d'aprenentatges significatius i funcionals (Si voleu més informació sobre aquests

* Adaptat de Cesar Coll, 1986. *Marc curricular per a l'ensenyament obligatori*. Generalitat de Catalunya. Barcelona.

aspectes poden consultar el segon títol d'aquesta sèrie: *Els continguts escolars. El seu tractament en el currículum.*)

Els *objectius terminals* volen concretar el grau d'aprenentatge en relació a cada un dels continguts. Els objectius generals no es poden avaluar directament, per això sembla convenient establir un nivell de formulació més concret que permeti l'avaluació. Cal tenir en compte, però, que per tal que aquest element no limiti les possibilitats d'adequació del DC a cada context, els objectius terminals han de ser rellevants, mínims i s'han de poder aconseguir en la majoria de situacions, de manera que en permetin d'altres considerats importants a nivell de centre.

A partir d'aquesta definició de tipus general que configura el Disseny curricular base, i fins a la planificació d'activitats concretes que hauria de fer cada professor a l'aula, queda un camí molt llarg a recórrer i els equips docents hauran de prendre decisions que permetran adequar el DC a les condicions específiques i necessitats de cada centre i de cada grup classe.

38

En els processos d'elaboració que es fan en els centres educatius es poden distingir diferents àmbits: el projecte educatiu, el projecte curricular de centre i la programació d'activitats.

El projecte educatiu de centre (PEC)

El PEC és el resultat d'un procés d'elaboració de caràcter global que expressa els plantejaments educatius generals i els aspectes organitzatius i de gestió del centre. Entenem aquest terme tal com el defineix Antunez (1987), com *un instrument per a la gestió, coherent amb el context escolar, que enumera i defineix les notes d'identitat del centre, formula els objectius que vol i expressa l'estructura organitzativa de la institució.*

La funció bàsica del projecte educatiu de centre és la de proporcionar un marc global a la institució escolar que permeti l'actuació coordinada i eficaç de l'equip docent. Aquest marc ha d'estar contextualitzat en la situació concreta del centre i plantejar solucions a la seva problemàtica específica. Cal que doni resposta als aspectes bàsics de l'educació, com les opcions

lingüístiques, la coeducació o la integració. Partint d'aquestes consideracions ha de plantejar els objectius bàsics del centre, que orientaran i inspiraran totes les actuacions que s'hi facin. Finalment, cal que concreti l'estructura organitzativa i el funcionament del centre.

Tot i que el PEC és fonamental per dotar de coherència i personalitat pròpia els centres, la seva elaboració s'ha de considerar com un procés progressiu i dinàmic que permeti la consolidació dels equips docents i faciliti la gestió del centre. No té sentit elaborar un PEC de caràcter burocràtic que no sigui compartit per l'equip i, per tant, no tingui funcionalitat*.

El projecte curricular de centre (PCC)

Està estretament relacionat amb l'anterior i fa atenció a l'adequació del DC a les característiques específiques del centre: contextualització dels objectius i continguts generals, seqüències i organització dels continguts i objectius educatius al llarg de les etapes i cicles, aspectes metodològics, pautes per l'organització de l'espai i el temps, materials educatius que s'utilitzaran i criteris d'avaluació. En currículums més tancats, com els que hi ha vigents, molts d'aquests aspectes els concreta l'Administració Educativa o les editorials.

39

Per alguns autors, el Projecte curricular de centre s'integra en el projecte educatiu. Hi ha diverses raons que han portat a diferenciar-los:

- Tot i que el PEC i el PCC han d'estar estretament relacionats i tenir una coherència bàsica, cada un fa referència a elements diferents (el PEC a anàlisi del context, els principis educatius generals i l'organització i gestió del centre; el PCC a l'adequació i desenvolupament de les àrees curriculars que formen les diferents etapes).

- Per la seva naturalesa diferent, la recerca del consens sobre el PEC i sobre el PCC implica a col·lectius diferents. El primer

* Per a l'elaboració del PEC es recomana consultar els següents llibres: ANTÚNEZ, S. (1987) *El projecte educatiu de centre*. ANTÚNEZ, S. I GAIRÍN, S. (1988) *Organització de centres*. ANTÚNEZ i altres (1991) *Del Projecte educatiu a la Programació d'aula*. Tots tres de l'editorial Graó de Barcelona.

és responsabilitat del consell escolar i el segon dels equips de professors de les etapes corresponents.

- Els seus processos d'elaboració i els productes també són molt diferents. El procés d'elaboració del PEC és relativament curt (un o dos cursos), el seu producte final es pot recollir en poques pàgines i la seva vigència pot ser de diversos anys. El PCC, al contrari, és molt més lent d'elaborar, té com a resultat documents amplis i d'una vigència molt més curta, perquè cada curs s'ha de revisar i cal fer reformes i ampliacions.

La funció bàsica del Projecte curricular de centre és garantir la progressió adequada i la coherència en l'ensenyament i aprenentatge dels continguts educatius al llarg de l'escolaritat.

Per fer-ho, és necessària la definició d'uns criteris bàsics comuns que orientin l'adequació dels objectius i la seqüenciació dels continguts a les característiques específiques dels alumnes. També és important que els criteris d'agrupació i tractament dels continguts, l'enfocament metodològic, els criteris d'organització de l'espai i del temps i de selecció de materials d'ensenyament i d'avaluació tinguin coherència a nivell de centre, per tal que afavoreixin al màxim la continuïtat i progressió dels processos d'aprenentatge.

40

L'elaboració del Projecte curricular de centre requereix prendre posicions en relació a tota una sèrie d'elements educatius i, per tant, permet articular un treball sistemàtic de discussió, cosa fonamental per a la consolidació dels departaments, seminaris i equips d'etapa i cicle. Per això, l'elaboració del PCC per les diferents àrees i etapes educatives s'ha de considerar una tasca bàsica dels equips docents.

Les programacions d'activitats

En relació amb els àmbits anteriors, es configuraran programacions concretes per a cada cicle educatiu. Aquesta feina exigeix dues coses fonamentals: distribuir els continguts educatius en el cicle i planificar i temporalitzar les activitats d'aprenentatge i avaluació corresponents. La seva funció és la de concretar plans d'activitats i tasques significatives i coherents que possibilitin una intervenció reflexiva dels professors i els donin els recursos necessaris. Per elaborar els plans d'activitats

és important considerar la diversitat del grup classe i desenvolupar les *adaptacions curriculars* necessàries en funció dels plans. En l'actualitat aquesta feina és responsabilitat del professor, tot i que en la majoria dels casos la fan les editorials que, en general, elaboren materials de desenvolupament curricular uniformes i poc flexibles, més còmodes a l'hora d'utilitzar-los però que difícilment es poden adequar a les característiques específiques i a la diversitat del grup classe.

La planificació de la pràctica educativa implica atendre aquests tres àmbits esmentats, tot i que convé diferenciar-los, perquè la seva elaboració presenta un diferent grau de generalitat i complexitat. Amb tot, no podem oblidar que estan estretament relacionats, per la qual cosa es fa necessari contrastar-los contínuament i assegurar la seva coherència.

De la mateixa manera que en l'elaboració, la validació dels àmbits de planificació assenyalats correspon a organismes diferents. La validació del Projecte educatiu de centre correspon al consell escolar, cosa que fa que el seu contingut no faci esment de consideracions que impliquin coneixements estrictament professionals. Ha de reflectir decisions de caràcter general, en les quals és necessària la implicació dels pares. El Projecte curricular de centre ha de ser sancionat pel claustre de professors, ja que això fa possible la coherència i continuïtat del treball educatiu que es fa en el centre. Per últim, la planificació d'activitats és competència de cada professor.

41

Els materials curriculars

Tant en l'elaboració dels projectes curriculars de centre com en la planificació d'activitats, és fonamental la utilització de materials de desenvolupament curricular, elaborats per equips externs als centres docents. Harlen (1989) assenyalava que no és raonable esperar que els professors facin el que han fet, durant anys, equips amb preparació i dedicació especial.

A Espanya el desenvolupament curricular ha estat molt mediatitzat per les editorials del llibre de text. Les editorials, en general, a partir dels programes oficials han elaborat materials de desenvolupament curricular, de caràcter tancat, bàsicament informatiu i amb poca fonamentació psicopedagògica.

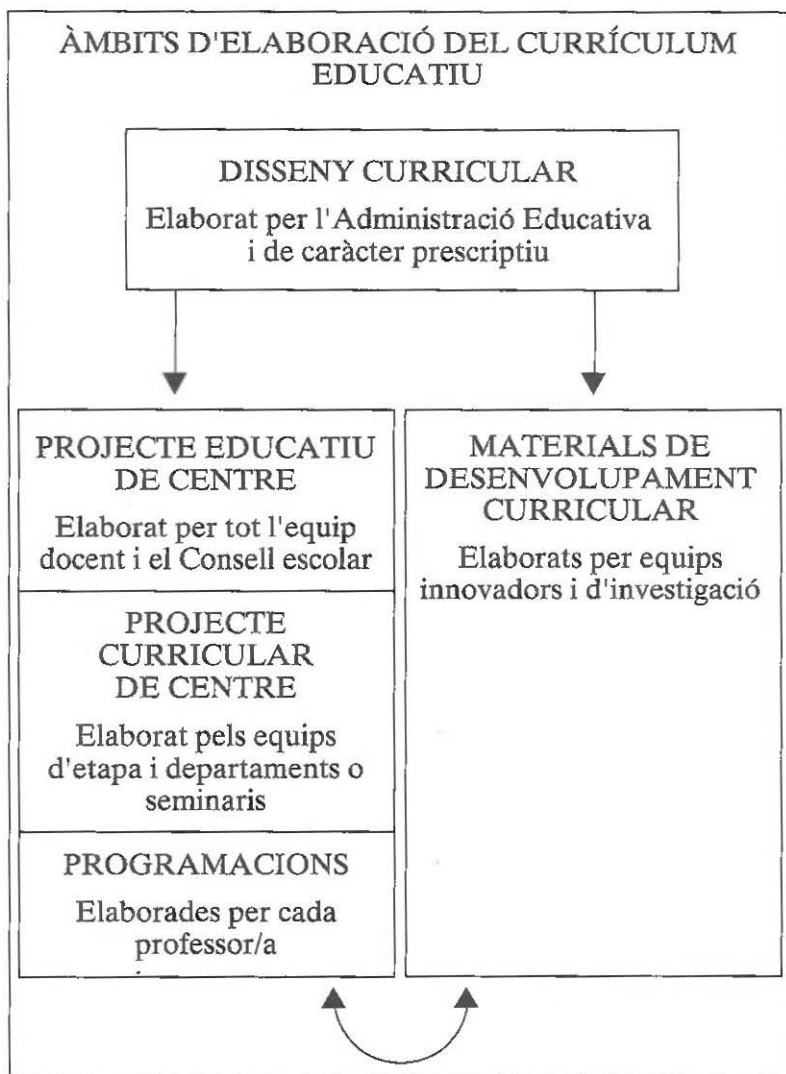
El llibre de text, considerat com un programa de caràcter tancat i transmissiu que l'alumne ha d'aprendre de manera mecànica, està en contradicció amb un enfocament constructivista de l'aprenentatge i l'ensenyament. Amb tot, és necessari tenir en compte l'arrelament que aquest instrument té en la nostra societat i en el professorat, perquè és fàcil d'utilitzar, proporciona seguretat, s'adapta a la formació que la majoria del professorat ha rebut i permet establir un sistema d'avaluació simple.

La polèmica no s'ha de centrar en la utilització de llibres d'aula o no, ja que els llibres són avui un dels principals elements culturals i, per tant, han de ser un instrument de treball fonamental a l'escola. La qüestió bàsica és definir quin tipus de llibres es necessiten per al desenvolupament de les noves propostes curriculars, assegurar que siguin coherents amb els seus fonaments psicopedagògics i que faciliten la feina de planificació i adequació a cada situació educativa concreta.

En aquest sentit, és necessari contemplar com a materials de desenvolupament curricular un ampli ventall de documents escrits, concebuts per a l'educació escolar, entre els que poden esmentar-se: propostes d'activitats, llibres d'orientacions didàctiques per al professor, materials seqüenciats per als alumnes, llibres de consulta, experiències realitzades en centres i posteriorment elaborades, etc. Aquests materials són un instrument fonamental per a la feina dels equips docents sempre que s'utilitzin a partir d'una reflexió i anàlisi prèvies, que permetin adequar-los i introduir-hi les modificacions que es considerin oportunes.

En relació amb aquestes qüestions cal tenir en compte que: « En una situació concreta, per a la renovació educativa cal oferir esquemes que siguin útils al professorat des de l'estadi de les seves pròpies necessitats per progressar fins a una més gran autonomia professional. » (Gimeno, 1987). Per fer-ho, serà necessari garantir l'elaboració d'una gama diversa de materials curriculars que permeti la incorporació progressiva del professorat, a partir de la situació i necessitats actuals, potenciant, al mateix temps, l'autonomia professional a través de la reflexió i la pròpia presa de decisions.

En síntesi, els elements que s'han d'integrar a la planificació i implantació de la pràctica educativa són:

Per a l'elaboració del PCC es recomana consultar els següents llibres: DEL CARMEN, L. (Comp) (1991) *El currículum en el centre educatiu*. Barcelona. Horsori /ICE UB.; ANTÚNEZ, S. i altres (1991) *Del projecte educatiu a la Programació d'aula*. Barcelona. Graó; DEL CARMEN, L. i ZABALA, A. (1992) *Guia per a l'elaboració del Projecte Curricular del Centre*. Barcelona. Graó/ICE UB (en premsa).

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ANTÚNEZ, S. (1987): *El projecte educatiu de centre*. Barcelona. Graó. (Biblioteca del Mestre)
- ANTÚNEZ, S.; GAIRÍN, J. (1988): *Organització de Centres*. Barcelona. Graó, (Guix, 11.)
- ANTÚNEZ, S. i altres (1991): *Del Projecte educatiu a la Programació d'aula. El què, el quan i el com dels instruments de la planificació didàctica*. Barcelona. Graó, (GUIX, 14)
- COLL, C. (1986): *Marc curricular per a l'ensenyament obligatori*. Barcelona. Departament d'Ensenyament.
- COLL, C. (1989): Diseño Curricular Base y Proyectos Curriculares. a *Cuadernos de Pedagogia* 168, 8-14.
- DEL CARMEN, L (Comp) (1991): *El currículum en el centro educativo*. Barcelona. Horsori/ICE UB.
- GAIRÍN, J.; ANTÚNEZ, S. (1991): *La Programació General de Centre de caràcter anual*. Barcelona. Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament.
- GIMENO, J. (1987): "Las reformas curriculares y el profesorado", a Amelia Alvarez (Comp.). *Psicología y educación: Actas de las II Jornadas Internacionales de Psicología y Educación*. Madrid. Aprendizaje/Visor.
- GIMENO, J. (1988): *El currículum: una reflexión sobre la práctica*. Madrid. Morata.
- HARLEN, W. (1989): *Enseñanza y aprendizaje de las ciencias*. Madrid. Morata.
- STHENHOUSE, L. (1987): *La investigación como base de la enseñanza*. Madrid. Morata.
- DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT (1989): *Disseny Curricular. Educació infantil*. Barcelona. Generalitat de Catalunya.

DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT: (1990): *Disseny curricular. Ensenyament Primari*. Barcelona. Generalitat de Catalunya.

DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT: (1989): *Disseny curricular. Ensenyament secundari Obligatori*. Barcelona. Generalitat de Catalunya.

DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT: (1990): *Disseny Curricular. Ensenyament Secundari Post-obligatori*. Barcelona. Generalitat de Catalunya.

ANNEX

GLOSSARI

Actitud. Tendència de l'individu a comportar-se d'una manera determinada davant d'una situació, idea o persona.

Adaptació curricular. Procés d'adequació del currículum escolar a les característiques específiques dels alumnes, amb l'objectiu de garantir l'adequada individualització de l'ensenyament.

Concepte. Terme que designa un conjunt d'objectes, fets o símbols amb certes característiques comuns.

Continguts educatius. Conjunt de formes culturals i sabers seleccionats per ser ensenyats durant l'escolaritat. Poden ser de tipus conceptual (fets, conceptes i principis), procedimental (tècniques, mètodes i estratègies) i actitudinal (normes, actituds i valors).

49

Currículum escolar. Conjunt de decisions relatives a què, quan i com ensenyar i avaluar en les diferents etapes de l'escolaritat. El currículum pot tenir un caràcter més obert o tancat en funció de la participació del professorat en la seva elaboració.

Desenvolupament curricular. Procés d'implantació pràctica del currículum.

Disseny curricular. Conjunt de prescripcions elaborades per l'administració educativa amb l'objectiu d'orientar el professorat i garantir l'ensenyament d'uns continguts bàsics en tota la comunitat escolar. El Disseny curricular contempla com a elements prescriptius els objectius generals de cada etapa, els objectius i continguts generals i els objectius terminals d'àrea. També conté, sense caràcter prescriptiu, orientacions didàctiques i per a l'avaluació.

Fet. Aconteixement, objecte o atribut concret.

Fonts del currículum. Cada una de les disciplines que aporten criteris i informacions per tal de prendre decisions en relació

amb els diferents components del currículum. Es consideren, bàsicament, la font pedagògica, la psicològica, la sociològica i l'epistemològica.

Intencions educatives. Resultats que s'espera aconseguir a través dels processos d'ensenyament/aprenentatge. Es poden definir enunciant els objectius perseguits, els continguts que es vol desenvolupar o les activitats d'ensenyament que es vol fer amb els alumnes, o per mitjà de la combinació de diversos d'aquests elements. En el model curricular adoptat a la reforma les intencions educatives es defineixen per mitjà d'objectius i continguts alhora.

Marc curricular. Conjunt de criteris teòrics i pràctics, coherents i fonamentats que formen el model curricular adoptat a la reforma per elaborar el Disseny curricular.

Nivells de concreció. Diferents fases d'elaboració del currículum escolar, competència de diferents estaments. En el model curricular adoptat es diferencien tres nivells de concreció: el primer, elaborat per l'Administració i de caràcter prescriptiu, és el Disseny curricular. El segon, competència dels equips de centre, és el Projecte curricular de centre. El tercer, competència de cada professor, és la programació d'activitats per a cada grup d'alumnes.

Norma. Pauta de conducta que han de respectar els membres d'una col·lectivitat.

Objectius generals. Conjunt de capacitats que es volen desenvolupar durant l'escolaritat. Cal contemplar, com a mínim: capacitats cognitives, motrius, d'equilibri personal, de relació i d'inserció social.

Objectius terminals. Objectius de caràcter avaluable que precisen el tipus i grau dels aprenentatges perseguits.

Principi. Enunciat que estableix relacions entre dos o més fets, conceptes o símbols.

Procediment. Conjunt d'accions manipulatives i/o intel·lectuals, ordenades i orientades a aconseguir una meta.

Programació d'activitats. Fase de planificació durant la qual es dissenyen les activitats concretes d'ensenyament i avaluació.

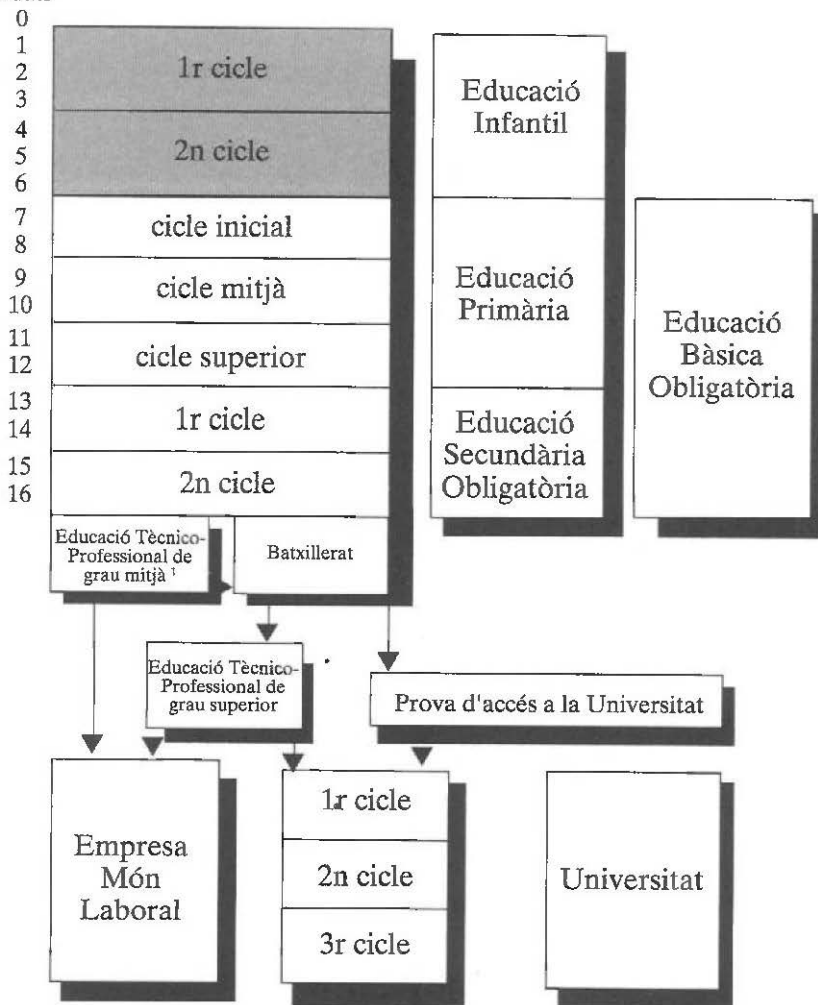
Projecte curricular de centre. Conjunt de decisions articulades compartides per l'equip docent d'un centre educatiu que tendeix a donar coherència a la seva actuació, concretant el Disseny curricular en propostes globals d'intervenció didàctica adequades a un context específic.

Projecte educatiu. Instrument per a la gestió d'un centre educatiu, coherent amb el seu context específic, que enumera i defineix les notes d'identitat del centre, formula els objectius que pretén i expressa l'estructura organitzativa de la institució.

Valor. Principi normatiu que presideix i regula determinats aspectes dels membres d'una comunitat, en qualsevol moment i situació.

NOVA ESTRUCTURA DEL SISTEMA EDUCATIU

Edats

53

(1) L'Educació Tècnico-Professional de grau mitjà s'organitza en mòduls de durada variable; per tant, no correspon exactament al període 16-18.

Font: Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

ÍNDIX DE GRÀFIQUES

Principals elements de la concepció curricular de la Reforma	12
Calendari d'aplicació general de la nova ordenació del sistema educatiu a Catalunya	19
Elements bàsics del currículum	25
Fonts del currículum	27
Relacions entre el disseny i el desenvolupament curricular	29
Nivells de concreció curricular	
A. Competències	33
B. Components	34
Elements que defineixen el disseny curricular	35
Àmbits d'elaboració del currículum educatiu	43
Nova estructura del sistema educatiu	53

MIE

Materials per a la innovació educativa

Sèrie MATERIALS CURRICULARS

- 1. Elaboració del currículum escolar. Del disseny curricular a la programació d'aula / Lluís M. del Carmen**
- 2. Els continguts escolars. El seu tractament en el currículum / Teresa Mauri, Enric Valls, Isabel Gómez (en preparació)**
- 3. Guia per a l'elaboració del Projecte curricular de centre / Lluís M. del Carmen, Antoni Zabala (en preparació)**

MIE

Materiales para la innovación educativa

1. **Nuevas Tecnologías y enseñanza** / Antonio R. Bartolomé
2. **Pedagogía de la sexualidad** / Pere Font (també en català)
3. **La orientación vocacional a través del currículum y de la tutoría** / M. Alvarez y otros.
4. **La educación moral. Perspectivas de futuro y técnicas de trabajo.** / M. Martínez, J.M. Puig (coordinadores)
5. **Estrategias de lectura** / Isabel Solé

Materials per a la innovació educativa

1. **Pedagogia de la sexualitat** / Pere Font

59

La immersió lingüística al cicle mitjà / Josep M. Serra,
Dolors Flamerich (en preparació)